VERSIUNEA SEPTUAGINTALĂ A CĂRȚII ESTERA - O EXPLICITARE ŞI O ACTUALIZARE A MESAJULUI TEOLOGIC AL TEXTULUI EBRAIC, ÎN CONTEXTUL DIASPOREI ALEXANDRINE[*]

ROMULUS GANEA
Institutul Teologic Penticostal din Bucureşti
romulusganea@gmail.com

Abstract: The Septuagint version of the Book of Esther differs from the Masoretic Text (MT), both in the presentation of the theological message, and in the description of Haman's identity. In the Septuagint, the theological message of the Book of Esther is detailed and "updated" in order to suit the context of the Alexandrian Jewish Diaspora, in an attempt to help its members become aware that Haman the Agagite is not their most fearsome enemy, but Hellenism itself, which undermines their national and religious identity. The Jews living in the Diaspora must be aware that their survival in such a milieu is guaranteed only in so far as they obey the requirements of God's covenant and resist the pressure of assimilation.
Keywords: The Book of Esther, Septuagint, national identity, covenant, Law

1. Introducere

Varianta septuagintală a cărţii Estera este diferită de cea a textului masoretic (TM), atât în privinţa modului în care este expus mesajul teologic, cât şi în privinţa identităţii etnice a lui Haman, duşmanul evreilor. De pildă, simpla lectură a textului septuagintal al cărţii Estera pune în evidenţă existenţa a şase adaosuri care nu se găsesc în TM. Mai mult, mesajul ei teologic este îmbogăţit, iar identitatea etnică a lui Haman este modificată radical. Pus în faţa acestor fapte de limbă, cercetătorul are datoria de a răspunde la două întrebări importante: cum pot fi explicate aceste deosebiri majore faţă de originalul ebraic şi care ar fi rostul lor?

În opinia noastră, aceste diferenţe îşi găsesc o bună explicaţie în intenţia traducătorului de a conforma cartea Estera la specificul literaturii evreieşti postexilice, fapt care atrage după sine mai întâi articularea mesajului ei teologic. Astfel, Dumnezeu este aşezat în mod explicit în spatele tuturor evenimentelor-cheie ale cărţii, ceea ce conferă sens „coincidenţelor fericite" care apar în TM. De asemenea, adaptarea la tiparul cărţilor postexilice se mai face şi prin „actualizarea identităţii etnice" a lui Haman. Considerăm că această actualizare a fost dictată de contextul în care se aflau evreii diasporei alexandrine, cărora li se cerea implicit să conştientizeze faptul că în

[*] *Septuagint version of the Book of Esther – an explanation and an actualization of the theological message of the Hebrew text in the context of the Jewish Alexandrian Diaspora*

BDD-A25907 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:59:16 UTC)

final nu Haman amalecitul este cel mai de temut inamic al lor, ci însuşi elenismul, promovat de „Haman macedoneanul", simbol al forţelor conducătoare ale Egiptului Ptolemaic.

Aşa stând lucrurile, se impune un studiu temeinic asupra diferenţelor existente între TM al cărţii Estera şi varianta ei septuagintală. Date fiind limitele lucrării de faţă, în prima parte a studiului nostru vom prezenta câteva informaţii atât despre apariţia Septuagintei, cât şi despre versiunea septuagintală a cărţii Estera. În a doua parte, vom reliefa modul în care versiunea greacă a cărţii Estera îşi explicitează şi îşi actualizează mesajul teologic, aşa încât el să devină relevant pentru diaspora evreiească din Alexandria.

2. Apariţia Septuagintei - Scrisoarea lui Aristeas

Traducerea Vechiului Testament în limba greacă (aşa-numita Septuaginta) a fost făcută pentru evreii din diaspora alexandrină, iar realizarea Septuagintei (LXX) a fost esenţialmente determinată de „nevoile liturgice şi didactice, şi nu de motive de ordin literar" (Marcos 2000: 40). Cu toate că la început avusese ca grup-ţintă numai comunitatea evreiască vorbitoare de limbă greacă din Alexandria, Septuaginta s-a impus atât în rândul evreilor din diaspora elenofonă, cât şi între evreii elenişti din Iudeea şi Ierusalim, întrucât ea şi-a câştigat, între timp, o mare autoritate. Şi tocmai această mare autoritate i-a determinat pe mulţi evrei să-i atribuie atât o „origine miraculoasă", cât şi un „caracter divin". De pildă, Philon din Alexandria (VIAŢA LUI MOISE 2:37-41) susţine inspiraţia traducătorilor şi vorbeşte despre o sărbătoare anuală dedicată celebrării traducerii în greacă a scripturilor ebraice, care, potrivit unor cercetători, ar putea sta la originea sărbătorii iudaice Simhat Tora (Prelipcean *et al.* 2006: 75: Jobes şi Silva 2000: 82; McLay 2003: 103). După anul 70 d.Hr., Septuaginta, devenită între timp Biblia comunităţii creştine elenofone, a fost dezavuată de către mediul iudaic din raţiuni politico-religioase, fiind comparată cu viţelul de aur (Baslez 2007: 27).

Singura sursă de informaţii cu privire la apariţia Septuagintei este Scrisoarea lui Aristeas (Charles 2004: 94-123). În antichitate, epistola le-a fost cunoscută lui Filon din Alexandria şi lui Iosif Flaviu (Sundberg 2002: 70). Actualmente, autenticitatea scrisorii nu este acceptată, fiindcă acest document nu provine din secolul al III-lea î.Hr., perioadă asociată, de regulă, cu apariţia LXX. Cele mai multe cercetări susţin scrierea epistolei în secolul al II-lea î.Hr. sau mai târziu (Harl 2007: 42-45; Schürer 2009: 310)[1]. De exemplu, F. Parente asociază scrierea epistolei cu traducerea în greacă a cărţilor 1 şi 3Macabei şi Estera, între anii 100–50 î.Hr. (Harl 2007: 45-47), iar E. Bickerman datează scrisoarea în jurul anului 130 î.Hr. (Bickerman 1944: 343).

Chiar dacă datarea exactă a scrisorii este imposibil de realizat, câteva motive care au stat la baza elaborării ei pot fi, totuşi, identificate. În primul rând, autorul Scrisorii lui Aristeas urmăreşte să demonstreze faptul că LXX este demnă de încredere, deoarece

[1] Datarea scrisorii variază între 200 î.Hr. şi 80 d.Hr., însă nu mai târziu de 80 d.Hr., deoarece scrisoarea este citată de Josephus Flavius în *Antichităţi iudaice*, 12.2.11-15 (p. 72-76).

BDD-A25907 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:59:16 UTC)

traducătorii au fost inspiraţi, iar traducerea s-a făcut după cea mai bună copie posibilă a textului ebraic, trimisă din Ierusalim de către însuşi marele preot (Müller 1996: 46-58; Bickerman 1944: 343)[2]. Deşi multe detalii pe care le oferă nu au niciun temei real, valoarea Scrisorii lui Aristeas constă în faptul că oferă informaţii despre locul în care a fost realizată traducerea şi că certifică participarea mai multor traducători (Harl *et al.* 2007: 61-64).

Cu privire la geneza LXX au fost emise, de-a lungul timpului, cel puţin două teze. Teza lui P. Kahle susţine că traducerea şi-ar găsi originea într-un soi de „targumuri" greceşti ale cărţilor scripturii ebraice. Acestea erau echivalentul targumurilor folosite în sinagogile din Iudeea. Înainte de a fi transpuse în scris, ele au circulat pe cale orală. Asta însemnă că în decursului timpului au fost produse mai multe traduceri greceşti simultane. Apoi, pentru a avea o traducere oficială şi acceptată la modul general, evreii din Alexandria au însărcinat o comisie formată din învăţaţi evrei din Alexandria şi din Iudeea să „unească diversele traduceri orale, diversele targumuri greceşti, însă textul standard stabilit în acest fel nu ar fi reuşit să înlocuiască în întregime vechile traduceri" (Harl *et al.* 2007: 56). Drept urmare, scopul Scrisorii lui Aristeas era, prin excelenţă, unul propagandistic. Aceasta trebuia să susţină autoritatea textului standard, oficial, în faţa celorlalte variante textuale. Actualmente, teza lui Kahle nu mai este acceptată ca explicaţie validă pentru obârşia Septuagintei (Harl *et al.* 2007: 57), nici pentru a lămuri motivele alcătuirii Scrisorii lui Aristeas[3].

În ziua de azi, o teză mult mai credibilă susţine, însă, transpunerea treptată, în greacă, a cărţilor componente, începând cu Legea lui Moise şi terminând cu Scrierile. Acestora, evident, li s-au adăugat cărţile (şi adaosurile) *anaghinoskomena*. De bună seamă că traducerea a fost realizată de mai mulţi traducători, în diferite perioade (M. Harl *et al.* 2007: 99-102; Schürer 2009: 160). După cum reiese din prologul cărţii Isus fiul lui Sirah (v. 15-26), pe vremea redactării acestuia, la sfârşitul secolului al II-lea î.Hr., traducerea scripturilor în greacă ar fi putut fi în mare parte finalizată.

3. Traducerea septuagintală a cărţii Estera

Ca parte a LXX, cartea Estera ar fi putut fi tradusă către sfârşitul secolului al II-lea î.Hr. Va fi fost adusă la Alexandria, după cum susţin unii specialişti (printre care şi E. Bickerman), în jurul anilor 78–77 î.Hr., când a fost redactat, de altfel, şi colofonul traducerii greceşti a cărţii, care avea scopul de a clarifica, potrivit sistemului folosit în bibliotecile greceşti, proveniența noii achiziții (Bickerman 1994: 344-345, 362; Harl *et*

[2] Motivele scrierii epistolei au fost îndelung dezbătute. Pentru alte detalii, vezi şi: M. Harl *et al.*, *Septuaginta*, p. 57.

[3] De exemplu, N.F. Marcos, în *The Septuagint in Context*, susţine că scrisoarea a fost elaborată pentru „a apăra iudaismul din diaspora faţă de iudaismul palestinian", deoarece „evreii din Palestina îi acuzau pe fraţii lor din Alexandria că folosesc o traducere lipsită de precizie a Pentateuhului şi, deci, nu împlinesc în totalitate preceptele Torei". După R.T. McLay, pe lângă „consacrarea autorității traducerii greceşti", Scrisoarea lui Aristeas se dorea a fi și o „sursă de încurajare pentru evreii egipteni cu privire la caracterul autoritativ al textului" Septuagintei) (Kahle 1960: 211, 214-215; Marcos 2000: 43-44, 53-57; Vladimirescu 2006: 19-20; McLay 2003: 102; Ferguson 2003: 433).

BDD-A25907 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:59:16 UTC)

al. 2007: 88, 92, 100; SEPT. IAŞI, vol. 3: 320, 321). Ipoteza aceasta, propusă chiar de E. Bickerman, a fost adoptată de mulţi exegeţi şi se fundamentează pe analiza filologică şi istorică a colofonului, în care sunt menţionaţi doi membri ai dinastiei ptolemeice despre care nu ştim decât că se numeau Ptolemeu şi Cleopatra. Deşi aceste două nume sunt purtate de mai mulţi regi ai dinastiei amintite, E. Bickerman este de părere că ele se referă la Ptolemeu al XII-lea Auletes (117–51 î.Hr.)[4] şi Cleopatra a V-a Tryphaena, sora şi soţia acestuia[5]. De asemenea, cuvântul *phrourai* din expresia *epistolēn tōn phrourai*, „Scrisoare a sorţilor/despre sorţi"[6] – Est. 10:3[12], este o transliterare în limba greacă a pluralului aramaic pentru „sorţi" şi este folosit în colofon fără nicio explicaţie suplimentară. Faptul îl determină pe E. Bickerman să creadă că atât înţelesul termenului, cât şi sărbătoarea le erau cunoscute evreilor din Egipt, chiar înainte de 78–77 î.Hr. În egală măsură, expresia *epistolēn tōn phrourai* ar putea fi şi o dovadă a faptului că în cadrul diasporei evreieşti alexandrine cartea Estera era cunoscută ca „Scrisoarea despre (sărbătoarea) Purim", după cum în Iudeea era numită *Meghilat Ester* („Sulul despre Estera"). Pentru argumentarea acestei ipoteze, E. Bickerman face apel la exemplul oferit de epistola adresată comunităţii evreieşti alexandrine „de către Cei din Ierusalim, cei din Iudeea şi (de către) adunarea bătrânilor şi Iuda", aflată în prefaţa cărţii 2Macabei (1:1-10)[7]. În opinia cercetătorului american, aceasta trebuie să fi fost o scrisoare-invitaţie (*festal letter*) pentru ţinerea sărbătorii Hanuka. Astfel, şi în cazul colofonului, folosirea expresiei *epistolēn tōn phrourai*, cu referire directă la solicitarea (Est. 9:20, 29) adresată de Mardoheu şi Estera tuturor evreilor care locuiau din India până în Etiopia (Est. 8:12, LXX) de a celebra Purimul, pare să indice faptul că în Alexandria, cel puţin pentru acea vreme, cartea Estera era receptată drept o scrisoare-

[4] Anul al patrulea al domniei lui Ptolemeu al XII-lea Auletes se încadrează între 78-77 î.Hr.

[5] Există şi opinii contrare acestui punct de vedere, cum ar fi cea a lui B. Jacob. Acesta datează scrierea colofonului în jurul anului 114 î.Hr., în timpul lui Ptolemeu al IX-lea Soter II, sau al lui Lathyros (116-110 î.Hr., 109-107 î.Hr., 88-81 î.Hr.). Acestei supoziţii i se circumscriu şi C.C. Torrey şi C.A. Moore. (Torrey 1944: 38; Cavalier 2003: 170-171; Moore 1971: 113; Dines 2004: 46). O a treia ipoteză propune anul 48 î.Hr., care corespunde domniei lui Ptolemeu al XIII-lea Theos Philopator (51–cca. 47 î.Hr.). Cele două opinii nu întrunesc toate condiţiile pentru a fi considerate veridice, chiar dacă amândoi suveranii Ptolemei, amintiţi aici, au domnii mai mari de 4 ani şi o soţie care să poarte numele Cleopatra. Problema este cauzată de faptul că atât soţia lui Ptolemeu al IX-lea, cât şi cea a lui Ptolemeu al XIII-lea au fost regente. Prin urmare, în colofon, verbul a domni (*basileuō*), care însoţeşte numele celor doi suverani, se cuvenea să fie acordat la plural (*basileuontōn*), nu la singular (*basileuontos*), iar numele reginei ar fi trebuit să-l preceadă, în mod normal, pe cel al regelui, după obiceiul documentelor protocolare. Or, în colofon, numele suveranului este primul, iar verbul este acordat la singular. Din cele afirmate mai înainte se conturează următoarea concluzie: suveranul lagid amintit în colofon nu poate fi decât Ptolemeu al XII-lea, deoarece chiar dacă soţia lui (şi sora lui) se numea Cleopatra, ea nu a fost regentă. Astfel, autorul colofonului alege în mod justificat să nu aşeze numele reginei înaintea celui al regelui şi să nu folosească pluralul verbului *basileuō* (Bickerman 1944: 346-347, 355; Harl *et al.* 2007: 88, 92, 100; SEPT. IAŞI, vol. 3: 320-321).

[6] Expresia ar putea face referire la scrisoarea lui Mardoheu şi a Esterei, care ar fi putut sta la baza cărţii Estera.

[7] Dovezile interne sugerează că epistola a fost scrisă în ebraică şi tradusă ulterior în greacă (SEPT. IAŞI, vol. 3: 559).

BDD-A25907 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:59:16 UTC)

invitaţie (*festal letter*) pentru sărbătorirea Purimului (Bickerman 1944: 349-350; Cook 2008: 206).

4. Exemple care pun în evidenţă explicitarea şi actualizarea mesajului teologic al textului ebraic al cărţii Estera în contextul diasporei alexandrine

Faţă de textul ebraic (Textul masoretic, TM), textul grecesc al cărţii Estera îl aşază pe Dumnezeu în mod explicit în spatele tuturor evenimentelor-cheie descrise în carte. Acest lucru se realizează prin intermediul atât al „adaosurilor"[8], cât şi al celorlalte pasaje din varianta grecească a cărţii Estera. Asistăm, astfel, şi la o modelare a textului ebraic al cărţii Estera după tiparul „istoriilor persane" din Biblie: Ezdra, Neemia şi Daniel. Aceste cărţi biblice, postexilice, conţin pasaje care evidenţiază în mod explicit intervenţia lui Dumnezeu în „procesul istoric", în diferite situaţii mai deosebite (Ezd. 1:1, 5; 6:22; 7:6, 9, 28; 8:18, 31; Neem. 2:8, 12, 18, 20: 4:15 [TM 4:14]; 6:16; 7:5; 12:43) (Clines 1984: 169-170). Apropierea versiunii greceşti a cărţii Estera de cărţile postexilice canonice se mai face şi prin cele două edicte, al lui Haman şi al lui Mardoheu (adaosurile B şi E) (Clines 1984: 173-174). De pildă, între adaosul B şi scrisoarea lui Ptolemeu al IV-lea Filopator (221–205 î.Hr.) din 3Mac. 3:12-29 există o similaritate deosebită (Moore 1981: 195-199).

Spre deosebire de textul masoretic, adaosurile la varianta grecească a cărţii Estera nu aduc informaţii suplimentare, funcţia lor fiind aceea de a explicita ceea ce „coincidenţele fericite" din versiunea ebraică afirmă în mod implicit, fără a-i conferi textului grec al cărţii Estera un caracter religios, care aparent i-ar lipsi celui ebraic (aşa cum exemplificăm în tabelul de mai jos) (Clines 1984: 169-170).

D: 1e	*Dumnezeu a schimbat duhul regelui în blândeţe* atunci când Estera a intrat neanunţată la împăratul Ahaşveroş
D: 6:1	*Domnul a depărtat somnul de la rege în noaptea aceea*
E:8:12r	*...Dumnezeul Atotstăpânitor dându-i – lui Haman – osânda cuvenită*

[8] Identificarea celor şase pasaje, numite îndeobşte adaosuri, se face cu ajutorul primelor şase litere ale alfabetului latin (A:1.1a-r, visul lui Mardoheu; B:3.13a-g, textul decretului dat de Ahaşveros împotriva evreilor; C:4.17a-z, rugăciunea lui Mardoheu şi cea a Esterei, D:5.1a-2b, pregătirea Esterei şi intrarea la împărat; E:8.12a-x, textul decretului dat de Ahaşveroş în favoarea evreilor; F:10.3a-k, interpretarea visului lui Mardoheu). Numerotarea versetelor cuprinse în cele şase adaosuri şi denumirile acestora sunt identice cu cele din SEPT. IAŞI, vol. 3: 318. Când a tradus Biblia în limba latină, Ieronim a aşezat aceste adaosuri la sfârşitul cărţii, deoarece ele lipseau din textul ebraic folosit atunci. El îşi explică decizia într-o notă aşezată imediat după Est. 10.3. În LXX adaosurile sunt integrate în textul cărţii. (Paton 1908: 24-25, Clines 1984: 69. Moore 1981: 167. Moore 1973: 384. Metzger 1977: 55-63. Levenson propune o structură chiastică în „V" pentru cele şase adaosuri (Levenson 1997: 34--35):

(Visul lui Moredehai) A.
(Decretul lui Ahaşveros împotriva evreilor) B.
(Rugăciunea lui Mardoheu şi cea a Esterei) C.
D. (Pregătirea Esterei şi intrarea la împărat / Rugăciunea ascultată a lui Mardoheu şi a Esterei.)
E. (Decretul lui Ahaşveroş în favoarea evreilor)
F. (Interpretarea visului lui Mardoheu)

BDD-A25907 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:59:16 UTC)

E:8:12t	*Căci, în locul ducerii la pieire a neamului ales, Dumnezeul atotputernic le-a dăruit veselie*
F: 10:3a	*De la Dumnezeu s-au făcut acestea...*
F:10:3f	*...acesta este Israel - cei care L-au chemat în ajutor pe Dumnezeu şi au fost mântuiţi. Domnul a mântuit poporul său şi ne-a scăpat Domnul din toate aceste rele; şi a dat Dumnezeu semnele şi minunile mari, cum nu s-au întâmplat între neamurile păgâne.*
	SEPT. IAŞI, vol. 3: 341, 342, 347, 351.

Adaosurile (A şi F), care consemnează visul lui Mardoheu şi interpretarea acestuia, Îl aşază în mod explicit pe Dumnezeu în spatele evenimentelor descrise în cartea Estera. Dumnezeu este înfăţişat în ipostaza de „creator atotvăzător al istoriei care deja lucrează la izbăvirea evreilor înainte, chiar, ca Haman să fi plănuit genocidul" (Clines 1984: 171 172). În acest context trebuie remarcat în mod special adaosul A, deoarece el „reajustează centrul de greutate al istorisirii, de la un conflict între Haman şi Mardoheu, sau între Haman şi evrei, sau între evrei şi inamicii lor (conform TM), la unul mai amplu: un conflict la nivel cosmic, între «neamul celor drepţi» şi restul omenirii (A:1.1f-h)" (Clines 1984: 171 172). În mod aparte, adaosurile A şi F reuşesc, aşadar, „să amplifice la o scară uriaşă, atât rolul lui Dumnezeu, cât şi ameninţarea care planase asupra poporului evreu" (Clines 1984: 171 172).

Explicitarea mesajului religios al cărţii Estera se face şi prin intermediul unor expresii din adaosurile A, D şi E, expresii care reliefează preocupările şi încredinţările cu caracter religios − atât pe cele ale lui Mardoheu, cât şi pe cele ale Esterei:

A:1h	...au strigat tare către Domnul.
A:1h	...Mardoheu, care avusese acest vis şi văzuse ce are de gând Dumnezeu să facă..."
A:2.20	Estera...să se teamă de Dumnezeu şi să-I îndeplinească poruncile...
A:4.8	Cheamă-l pe Domnul şi grăieşte regelui despre noi şi scapă-ne de la moarte.
D:5.1a	L-a chemat pe Dumnezeu cel Atoatevăzător şi Mântuitor
D:6.13	declaraţia soţiei lui Haman: „...căci Dumnezeul cel viu este cu el.
E:8.12p-q	Noi am aflat că iudeii [...] sunt fiii Dumnezeului celui viu, celui Preaînalt şi Preamărit.

În acest context, mai amintim şi adaosul C, care conţine rugăciunile lui Mardoheu şi ale Esterei (C:4:17a-z). Aceste două rugăciuni sunt asemănătoare celor din Ezdra, Neemia şi Daniel (Ezd. 9:6-15; Neem. 1:5-11, 9:6-37; Dan. 9:4-19) şi reflectă practici religioase tipice iudaismului postexilic (despre post: Ezd. 8:21, 23; Neem. 1:4; despre respectarea legilor alimentare: Dan. 1:8.). Scopurile celor două rugăciuni din adaosul C sunt următoarele: (i) motivarea refuzului lui Mardoheu de a se prosterna înaintea lui Haman (C:14:d-e); (ii) arătarea „felului în care Estera a reuşit să împace participarea la viaţa persană cu conştiinţa evreiască" (C:14k-z) şi (iii) sublinerea, în ultimă instanţă, a

BDD-A25907 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:59:16 UTC)

pietăţi evreilor aflaţi în necaz (Clines 1984: 171, SEPT. IAŞI, vol. 3: 328, 333, 337-340, 343).

În varianta din Septuaginta, cartea Estera îşi păstrează nealterată retorica ei anti-diaspora. În TM, diaspora se prezintă ca un univers caracterizat de multă ostilitate faţă de evrei. Fiind văduvit de prezenţa plenară a lui Dumnezeu, spaţiul diasporei este dominat de Ahaşveroş şi consilierii săi care-l manipulează pe împărat după bunul lor plac. Aşa se face că evreii din diaspora, refuzând chemarea repatrierii, au ajuns la mâna unuia ca Haman, care, din motive absolut subiective şi personale, a plănuit uciderea tuturor evreilor diasporei prin intermediul unui decret împărătesc. Ostilitatea lui Haman face ca diaspora să fie un spaţiu aflat în afara voii lui Dumnezeu. Adversităţile specifice acestui mediu i-au adus pe evrei în situaţia extremă de a-şi tăinui propria identitate. Exemplul cel mai elocvent este, desigur, exemplul Esterei.

În cartea Estera, în varianta sa masoretică, acţiunea se desfăşoară pe două niveluri. Pe de o parte vedem providenţa divină, care se manifestă la nivelul coincidenţelor şi al peripeţiilor, iar pe de altă parte – iniţiativa umană, aflată la polul opus. Cele două niveluri de acţiune converg atunci când eroii cărţii (şi mai ales Estera) îşi asumă propria evreitate, identificându-se astfel cu legământul lui Dumnezeu, legământ care funcţionează ca liant al celor două. De altfel, locul central în carte este ocupat de legământ şi, implicit, de nevoia ca evreii să-şi conformeze trăirea după cerinţele lui. Doar trăirea potrivit legământului îl transformă pe evreu într-un agent prin care Dumnezeu îşi poate desfăşura în mod eficient lucrarea. Pe de o parte, evreii trebuie să ştie că în diaspora vor supravieţui numai dacă vor fi loiali legământului lui Dumnezeu, trăind în mod deschis ca evrei, fără să se ascundă, şi că orice compromis le va fi fatal. Pe de altă parte, evreii trăitori în diaspora (i.e., într-un spaţiu supus voinţei împăratului) trebuie să ştie că loialitatea faţă de legământ îi va obliga să-şi asume cât mai practic cu putinţă condiţia poporului lor, acţionând în favoarea lui, chiar dacă acest lucru ar fi contrar legii civile. Practic, asumarea şi trăirea după legământ îi obligă să acţioneze prin credinţă – o acţiune din care se va naşte însăşi izbăvirea poporului lor.

Şi în LXX diaspora este un „spaţiu" ostil pentru evrei. Acum, însă, din punct de vedere spaţial, este vizat îndeosebi Egiptul Ptolemeilor, şi apoi, lăsând la o parte Palestina, tot spaţiul mediteranean locuit de evrei, spaţiu aflat, la momentul traducerii cărţii Estera, sub o puternică influenţă elenistă. Din acest motiv, traducătorul cărţii Estera „revizuieşte" etnicitatea duşmanului evreilor din diaspora, „adaptând-o" noului context: vrăjmaşul evreilor nu mai este „Haman, fiul lui Hamedata, Agaghitul", un amalecit (1Sam. 15), ci „Aman fiul lui Amadathes, un macedonean" (E:8:12k, Est. 9:24)[9]. Iată aşadar că, la nivel etnic, Haman s-a transformat în macedonean!

M.-F. Baslez susţine că cei care au tradus Biblia ebraică în limba greacă au „actualizat-o cu referiri şi imagini familiare evreilor din Egipt; adesea, ei au transformat realităţile lumii ţărăneşti din Biblia ebraică (de fapt, a oricărei lumi străine comunităţii evreilor din Egipt − în cazul nostru cea a cărţii Estera, *n.n.*), adaptându-le înţelegerii negustorilor, soldaţilor şi avocaţilor: când Isaia compară «legăturile răutăţii»

[9] Această „discrepanţă" dintre TM şi versiunea greacă a cărţii Estera este evidenţiată şi de către B.M. Metzger, în lucrarea *An Introduction to Apocrypha*, p. 55-63.

BDD-A25907 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:59:16 UTC)

cu «jugul boilor», traducătorul preferă să se refere la «contracte nedrepte» şi la «acorduri încheiate cu forţa» (Is. 58:6)" (Baslez 2007: 23-27)[10].

Este evident, aşadar, că acest proces de actualizare a Bibliei ebraice, în urma traducerii sale în limba greacă, ar putea explica în mod convingător şi diferenţele de text dintre versiunea ebraică a cărţii Estera şi cea septuagintală.

Tiparul folosit pentru identificarea etnică a lui Haman din versiunea LXX a cărţii Estera corespunde modelului întâlnit în unele papirusuri greceşti descoperite în Egipt (testamente, contracte, petiţii etc.), în care fiecare persoană este identificată după nume, patronim şi origine etnică. Conform lui E.J. Bickerman, o parte din aceste papirusuri datează dinainte de 270 î.Hr., iar alta aparţine intervalului cuprins între anii 216-180 î.Hr. Din punctul de vedere al etnicităţii, în aceste papirusuri băştinaşii egipteni sunt identificaţi ca egipteni. În schimb, în cazul imigranţilor apare numele naţiunii străine din care provin sau a celei din care au emigrat (de ex.: Filon, fiul lui Herakleides, din Cirenaica) (Bickerman 1988: 81-88).

Toţi imigranţii din Egipt, indiferent de origine, erau repartizaţi clasei *hellenes*, clasă separată de cea a băştinaşilor egipteni. Ei erau primiţi în Egipt, protejaţi, favorizaţi şi promovaţi pentru că ei, direct sau indirect, slujeau regelui. Aceşti *hellenes* se supuneau legii regale care a fost creată de scribii greci. Băştinaşii egipteni îşi aveau propriul lor sistem legal. Conform lui E.J. Bickerman, este posibil ca în timpul primilor patruzeci - cincizeci de ani ai Alexandriei, procesul de naturalizare să fi fost mult mai uşor pentru noii veniţi. Mai târziu, conform autorului nostru, cam pe la jumătatea secolului al III-lea î.Hr., oraşul a fost transformat într-o municipalitate închisă:

> „... Într-un *polis* cetăţenii erau împărţiţi în subunităţi (*demoi)*; cine nu era înregimentat într-un *demos* nu putea deveni cetăţean. În decursul timpului, însă, afluxul de imigranţi în Alexandria a crescut foarte mult, iar încadrarea noilor cetăţeni în *demoi* a fost oprită..." (Bickerman 1988: 88).

În urma acestei măsuri s-a creat o prăpastie între vechii cetăţeni, membri care şi-au moştenit locul în *demoi*, şi noii imigranţi, care erau consideraţi „alexandrini neînregimentaţi în *demoi*". Doar cetăţenii, membri în *demoi,*

> „posedau drepturi civile depline, inclusiv dreptul de a achiziţiona bunuri imobile în oraş. Alexandrinii nemembri în *demoi* erau aşezaţi sub jurisdicţia «curţii străinilor». [...] Descendenţii evreilor care deveniseră cetăţeni ai Alexandriei înainte de aplicarea reformei aveau drepturi depline, în timp ce aceia care au sosit după implementarea ei aveau şanse mici de a dobândi drepturi cetăţeneşti" (Bickerman 1988: 88).

Prin urmare, unii dintre noii imigranţi, atât evrei cât şi neevrei, precum şi descendenţii lor, au ajuns să fie numiţi cu termenul vag *alexandrini*, în timp ce urmaşii vechilor cetăţeni au continuat să se numească doar după originea lor etnică, adică *evrei* sau *macedoneni*. Locuitorii din Alexandria care nu aveau drepturi cetăţeneşti „erau, din

[10] Alte exemple de „actualizare" a textului ebraic în LXX pot fi găsite în cartea *Biblie şi istorie - iudaism, creştinism, elenism*, de M.-F. Baslez.

BDD-A25907 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:59:16 UTC)

punct de vedere legal, doar nişte străini, rezidenţi în oraşul în care mulţi dintre ei se născuseră", şi „formau asociaţii cu caracter naţional numite *politeumata*, care coexistau cu variatele corpuri cetăţeneşti ale oraşului" (Bickerman 1988: 88) Drepturile şi obligaţiile ambelor tipuri de asociaţii, *demoi* şi *politeumata*, erau reglementate prin decret regal. În Alexandria existau mai multe *politeumata*, însă cea a evreilor, din cauza mărimii ei, se evidenţia între celelalte (Bickerman 1988: 88).

Ptolemeilor, adică membrilor dinastiei conducătoare a Egiptului elenistic, li s-a păstrat titulatura de macedoneni (Bickerman 1988: 82). Acest fapt sugerează că, prin metamorfozarea lui Haman într-un macedonean, traducătorul cărţii Estera făcea, de fapt, o referire voalată la unii dintre membrii dinastiei Ptolemeilor, care, în dubla lor calitate de suverani ai Egiptului şi de promotori ai elenismului, le-ar fi fost ostili evreilor în anumite circumstanţe. Cartea 3Macabei prezintă cazul lui Ptolemeu al IV-lea Filopator (221-205 î.Hr)[11], care a plănuit nimicirea tuturor evreilor din Alexandria şi din Egipt, de supărare şi ca răzbunare pentru faptul că mai înainte fusese oprit, prin intervenţie divină, să intre în templul din Ierusalim, oraş în care a ajuns victorios după câştigarea bătăliei de la Raphia (3Mac. 1-2; 3:1). Acelor evrei care urmau să îmbrăţişeze păgânismul (misterele) li se făgăduiau „aceleaşi drepturi cetăţeneşti ca alexandrinilor" (3Mac. 2:25-30) (Bickerman 1988: 88-89, Hacham 2007: 765-785). Până la urmă evreii au fost izbăviţi din necazul care se abătuse asupra neamului lor în urma unei intervenţii divine, în urma rugăciunii lui Eleazar, „bărbat de seamă între preoţii ţării, ajuns la vârsta bătrâneţii şi împodobit cu virtute în viaţa sa" (3Mac. 6) (SEPT. IAŞI, vol. 3: 471-485, 609-630).

Prin intermediul preschimbării lui Haman într-un macedonean (E:12k, Est. 9:24), traducătorul cărţii Estera va fi intenţionat, totodată, să dea ostilităţii lui Haman faţă de evrei şi o motivaţie de natură religioasă: Haman, fiind macedonean, adică un susţinător şi un promotor al elenismului (cum erau toţi Ptolemeii), urmăreşte, de fapt, eradicarea iudaismului. Această modificare a identităţii etnice a lui Haman „actualizează" mesajul cărţii Estera (Brown *et al.* 2010: 602)[12], sugerând că ar putea exista câte un Haman pentru fiecare generaţie de evrei, indiferent de aşezarea lor în diaspora (Persia sau Egipt). Implicit, această „actualizare" pe care traducătorul o face cărţii Estera are scopul de a-i ajuta pe evreii din diaspora să devină conştienţi de faptul că, în final, nu Haman este cel mai de temut inamic al lor, ci însuşi elenismul, care este motorul ideologic al acţiunilor lui Haman. Pentru a-şi păstra nealterată identitatea naţional-religioasă, evreii din diaspora trebuie să se opună cu străşnicie elenismului, deoarece

[11] După Ghe. Ceauşescu, relatarea din cartea 3Macabei nu are acoperire istorică. Mai degrabă, evenimentul descris în cartea 3Macabei ar corespunde celor relatate de Josephus Flavius în *Contra lui Apion*, lucrare în care găsim scris că Ptolemeu al VIII-lea Euergetes-Physcon (144-116 î.Hr.) a încercat să-i stârpească pe evreii din Egipt deoarece aceştia o susţinuseră, în lupta pentru ocuparea tronului, pe Cleopatra a III-a, sora lui. Însă cei doi s-au împăcat repede şi apoi s-au căsătorit. În cele din urmă, evreii au fost amnistiaţi, iar evenimentul a fost celebrat printr-o sărbătoare, fiind perceput ca o lucrarea dumnezeiască. *Contra lui Apion*, 2.5.53-55 (SEPT. IAŞI, vol. 3: 472).

[12] O posibilă semnificaţie a apelativului *Bugaios*, aplicat lui Haman în LXX, poate fi găsită în articolul: M.G. Wechsler, „The appellation bougaios and ethnic contextualization in the Greek text of Esther", în *VT* 51, nr. 1, 2001, p. 109-114.

BDD-A25907 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:59:16 UTC)

acesta este un duşman mult mai perfid şi mult mai redutabil decât Haman. Desigur, respingerea elenismului şi fideliatea faţă de Legământul lui Moise vor stârni un val de ostilitate din partea neevreilor, din rândul cărora s-ar putea ridica oricând un nou Haman care, în numele ideologiei eleniste, va fi gata să pună la cale anihilarea evreilor.[13] Deci, prin actualizarea identăţii etnice a lui Haman se accentuează în mod indirect faptul că pentru evreii din diaspora, Scriptura (Legea), fiind mai valoroasă decât viaţa, trebuie să rămână singura sursă de identitate şi singurul fundament al credinţei lor şi al eticii lor (Rajak 2009: 236).

5. Concluzii

Spre deosebire de TM, cartea Estera din LXX conţine o teologie mai amplă şi o revizuire (actualizare) a identităţii lui Haman, care nu mai este amalecit, ci macedonean. După cum am observat, aceasta ar putea fi o referire la membrii dinastiei Ptolemeilor în dubla lor calitate de suverani ai Egiptului elenist şi promotori ai elenismului.

Diferenţele dintre TM şi LXX îşi au originea în faptul că traducătorul a dorit să facă explicit şi să actualizeze mesajul teologic al cărţii Estera, a cărei traducere greacă era adresată evreilor din diaspora alexandrină. Aflată sub o puternică influenţă elenistică, aceasta îşi simţea ameninţată identitatea etnico-religioasă. Deoarece TM al cărţii Estera face referire voalată la Legământ ca singură sursă de identitate pentru evreii din diaspora (Est. 4:14), era necesar ca pentru evreii din diaspora, aflaţi sub „ameninţarea" elenismului, lucrurile să devină mai limpezi. Pentru evreii din Alexandria, Legea lui Moise era singura sursă de identitate, singurul fundament al credinţei şi al eticii lor – elemente care ar trebui să se reflecte pe de-a-ntregul în viaţa lor cotidiană. Ca să-i ajute pe evrei să înţeleagă mai bine că influenţa elenismului îi poate despărţi de Tora, aducându-i în situaţia de a-şi abandona propria identitate etnico-religioasă şi de a asimila în schimb elenismul, traducătorul l-a preschimbat pe Haman într-un macedonean.

Actualizând astfel mesajul cărţii Estera, traducătorul reuşeşte, într-adevăr, să-i conştientizeze pe locuitorii diasporei evreieşti din Egipt cu privire la faptul că trăiesc într-un mediu nefavorabil iudaismului, unul în care vor fi nevoiţi să înfrunte ostilitatea păgânismului elenist, dacă vor dori să-şi păstreze în mod nestricăcios propria identitate naţional-religioasă. Oricum, ei trebuie să ştie că supravieţuirea, într-un astfel de mediu, le va fi asigurată doar dacă nu-şi vor trăda identitatea naţional-religioasă, dacă vor trăi în continuare ca evrei, în ciuda ameninţărilor la care sunt supuşi, şi conformându-se ca atare cerinţelor legământului lui Dumnezeu, după cum rezultă din capitolul 4 şi adaosul C (Rugăciunea lui Mardoheu şi cea a Esterei/C:17.x-y).

[13] Constatăm, astfel, că diaspora, atât în versiunea LXX a cărţii Estera, cât şi în TM, îşi păstrează nealterată imaginea de „spaţiu" ostil evreilor, în care, firește, niciun evreu n-ar trebui să locuiască, în ciuda tuturor avantajelor economice pe care el le-ar putea avea.

BDD-A25907 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:59:16 UTC)

Bibliografie

A. Izvoare şi lucrări de referinţă

ANTICHITĂŢI = Flavius Josephus, *Antichităţi iudaice*, vol. 2., (Ioan Acsan, trad., note şi indice de nume), Hasefer, Bucureşti, 2001.

AUTOBIOGRAFIE = Flavius Josephus, *Autobiografie, Contra lui Apion*, Hasefer, Bucureşti, 2002.

BIBL. 1924 = *Biblia sau Sfînta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, [trad. D. Cornilescu], traducere nouă, cu trimeteri, Societatea Biblică pentru Răspîndirea Bibliei în Anglia şi Străinătate, 1924.

CONTRA LUI APION = Flavius Josephus, *Autobiografie, Contra lui Apion*, Hasefer, Bucureşti, 2002.

SEPT. IAŞI = *Septuaginta*, vol. 3, Cristian Bădiliţă *et al.* (editori), Polirom, Iaşi, 2005.

VIAŢA LUI MOISE =Philon din Alexandria, *Viaţa lui Moise*, Hasefer, Bucureşti, 2003.

B. Literatură secundară

Baslez 2007: Marie-Françoise Baslez, *Biblie şi istorie – iudaism, creştinism, elenism*, Artemis, Bucureşti, 2007.

Bickerman 1944: Elias J. Bickerman, „The Colophon of the Greek Book of Esther", în *JBL*, vol. 63, No. 4 (Dec., 1944), p. 339-362.

Bickerman 1988: Elias J. Bickerman, *The Jews in the Greek Age,* Harvard University Press, Cambridge, 1988.

Cavalier 2003: Claudine Cavalier, „Le «colophon» d'Esther", în *RB*, t. 110-2, 2003, p. 170–171.

Charles 2004: Robert Henry Charles, *Pseudepigrapha of the Old Testament*, vol. 2, Logos Research Systems, Bellingham, 2004.

Clines 1984: David J.A. Clines, *Ezra, Nehemiah, Esther*, *The New Century Bible Commentary,* Eerdmans, Grand Rapids, 1984.

Cook 2008: Johann Cook, „Ptolemy Philadelphus and Jewish Writings: Aristobulus and Pseudo-Aristeas as Examples of Alexandrian Jewish Approaches", în P. McKechnie şi P. Guillaume, *Ptolemy II Philadelphus and His World*, Brill, Leiden, 2008.

Dines 2004: Jennifer M. Dines, *The Septuagint*, T&T Clark, London, 2004.

Ferguson 2003: Everett Ferguson, *Backrounds of Early Christianity*, Eerdmans, Grand Rapids, 2003.

Hacham 2007: Noah Hacham, „3 Maccabees and Esther: parallels, intertextuality, and diaspora identity", în *JBL*, 126, no. 4, Wint. 2007.

Harl *et al.* 2007: Marguerite Harl *et al., Septuaginta. De la iudaismul elenistic*, Herald, Bucureşti, 2007.

Jobes şi Silva 2000: Karen H. Jobes şi Moises Silva, *Invitation to Septuagint*, Baker Academic, Grand Rapids, 2000.

BDD-A25907 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:59:16 UTC)

Kahle 1960: Paul E. Kahle, *The Cairo Geniza*, Frederick A. Praeger Publishers, New York, 1960.
Levenson 1997: Jon Levenson, *Esther, OTL,* Westminster John Knox Press, Louisville, 1997.
Marcos 2000: Natalio Fernández Marcos, *The Septuagint in Context: Introduction to the Greek Version of the Bible*, Brill, Leiden, 2000.
McLay 2003: R. Timothy McLay, *The use of the Septuagint in New Testament Research*, Eerdmans, Grand Rapids, 2003
Metzger 1977: Bruce M. Metzger, *An Introduction to Apocrypha*, Oxford Univesity Press, NY, 1977.
Moore 1971: C.A. Moore, *Esther. A New Translation with Introduction and Commentary, The Anchor Bible,* Doubleday, NY, 1971.
Moore 1981: C.A. Moore, *Daniel, Esther and Jeremiah: The Additions,* Doubleday & Company, Garden City, 1981.
Müller 1996: Mogens Müller, *The First Bible of the Church - A Plea for the Septuagint*, Sheffield Academic Press, Sheffield, 1996.
Rajak 2009: Tessa Rajak, *Translation And Survival, The Greek Bible of the Ancient Jewish Diaspora*, Oxford University Press, Oxford, 2009.
Paton 1908: Lewis Bayles Paton, *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Esther*, C. Scribner's Sons, New York, 1908.
Prelipcean *et al.* 2006: Vladimir Prelipcean *et al.*, *Studiul Vechiului Testament*, Renaşterea, Cluj-Napoca, 2006.
Schürer 2009: Emile Schürer, *A History of Jewish People in the Time of Jesus Christ*, Second division, vol. 3, Hendrickson, Pebody, 2009.
Sundberg 2002: Albert C. Sundberg, jr., „The Septuagint: The Bible of the Hellenistc Judaism", în McDonald, Lee Martin şi James A. Sanders (editori), *The Canon Debate*, Hendrickson, Peabody, 2002.
Torrey 1944: Charles Cutler Torrey, „The older book of Esther", în *HTR*, 37, no. 1, Ja, 1944, p. 1-40.
Wechsler 2001: Michael G. Wechsler, „An early Karaite commentary on the Book of Esther", în *HUCA*, 72, 2001.

BDD-A25907 © 2016 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:59:16 UTC)